

Оця книга поезій Михайля Семенка, яку зараз тримаєте в своїх руках, вийшла в світ після перерви в кілька десятиріч і становить собою лише досить обмежений вибір з віршів різних етапів поетового життя, що почалося на полі літератури після видання 1914 року книги «Кверофутуризм» (себто футуризм шукацький). Проте проголошене поетом прагнення до новацій, до бунтівливості, до порушення традицій, по суті, самих поезій глибше не стверджувалось, хіба що відмовлення від наслідувань М. Вороного, О. Олеса, В. Пачовського змінилося на ще більш претензійне паслідування Ігоря Северяніна чи Єлени Гуро. «Кверофутуризм» з його «поезами», «еротезами», «екстазами» не міг приховати своєї залежності від «егофутуризму» російської декадентської поезії. Проте творчість Семенка того часу була явищем цікавим і гідним глибшого дослідження, бо розвиток міської, урбаністичної теми мав у цій творчості виявлення, яке свідчило про процеси формування української міської інтелігенції, її поезії зі своєю специфічною тематикою, системою нових образних засобів, тропів, метафор, її своєрідного жаргону, що поряд із певним збагаченням української мови ніс у собі й від'ємні явища вульгаризування, засміченості, претензійності.

Правда, вдумуючись у тогочасну творчість Семенка, дивуєшся, як зумів він, відірваний від рідного оточення, від літературних процесів і явищ, що точилися на Україні, від живої мови, закинутий долею аж на Далекий Схід, до Владивостока й Сучана, не тільки зберегти українську літературну мову в її найсучасніших виявах, але й зробити свій внесок до неї, зафіксувати її нові засоби, породжені все глибшим і глибшим входженням в міський побут, в реалії і деталі міського життя.

Декларований і виявлюваний мало не в усіх поезіях індивідуалізм міського обивателя не охоче пропускав у сферу творчості М. Семенка тих глибоких і трагічних обставин, які й на Далекому Сході Росії, за тисячі й тисячі кілометрів від гримотливих полів битв першої світової війни, потрясли землю, готуючи той животворний і благовісний вибух у жовтні 1917 року, який став історичним переломом в історії людства і розгорнувся в усій величчї і значущості подвигів Великої Жовтневої революції. Про перші її перемоги в далекому Петрограді, Москві, Києві Семенко дізнався іще в Сучані. Вони не були для нього цілком несподіваними. Ще в Петербурзі, 1913 року, він звертався до сучасників із закликом:

Гартуйте дух. Пора на волю
Лунає полем передзвін
Ми завоюєм нашу долю
Огнем червоних творчих змін.

Не рівняти цього передчуття з тим, майже пророчим прозрінням, яке теж того часу (опубліковано 1915 року) натхненно провістило, що в «терновом венце революцій грядет шестнадцатый год». Проте важливо, що обидва поети, пристрасно задивлені в майбутнє, побачили в ньому спалах могутньої червоної пожежі, якій судилося на всіх неозорих просторах царської імперії ціною величезних подвигів і небувалого революційного жару, «огнем червоних творчих змін» спалити старий, зненавиджений обома поетами старий світ. Як не намагався Семенко огорнутися благоденним покровом індивідуалістичного естетизму, але й в нього проривалися ще до Жовтня 1917 року відчайдушні намагання: «Я не хочу бути лагідним і апріорним, не ухиляюся від боротьби».

В розпал грандіозної боротьби за перемогу соціалізму, за перемогу Жовтневої революції потрапив Семенко, повернувшись наприкінці сімнадцятого року на Україну. Центральна рада, гайдамаки, гетьманці, німецькі окупанти, денікінці, петлюрівці. Вихори, струси, бурі громадянської війни. Вже на першій станції на Україні зустрів Семенка з глузливо описаними ним зграями ворожої озброєної куркульні: «гайдамаки на платформі з рушницями жупаносвіткп в чудернацькій уніформі». Проте не відразу знайшов поет своє місце в розбурханому вирі революції. Не легко було позбутися тих спогадів, тих ілюзій, тієї мани удаваного затишку і добробуту, які жили ще в душі поета.

Образи, вигуки, милі старосвітські інтимності.

Тихо, тихо мов в усі.

Боже, всьому минулому — подай твої святі милості...

Хоч і небагато тих милостей зазнавав за своє двадцятишестиріччя життя син волосного писаря, голодний студент петербурзького інституту, царський солдат у Владивостоку, проте позбутися виплеканих далеко від батьківщини привабливих ілюзій відразу не зміг. Якщо не старосвітські інтимності, то непереконаливі екстравагантності, вибрики і ескапади нововигаданого П'єро приваблювали поета, примушували його викривлятися, гримасувати, удавати з себе ексцентрика. Цілком позбутися цих витівок поет не спромігся мало не до кіпця життя, так трагічно і безпричинно обірваного. На жаль, і досі в пам'яті шанувальників української поезії лишилися більше анекдоти про вигадки поета, спрямовані на епатацію читача, що того часу, коли діяв Михайль Семенко, дійсно надто часто був не позбавлений міщанських смаків, дрібнобуржуазних поглядів, застарілих оцінок і суджень. Проте не вони ж становили і становлять суть творчості поета, нині справедливо визнаного за одного з зачинателів української радянської поезії. Його ім'я достойне стояти поруч імен В. Блакитного, В. Чумака, П. Тичини, І. Кулика, Є. Григорука.

Ще 1918 року в Києві вслухається він в гуркоти громадянської війни, вдивляється в

племінь і дим класових битв і кризь істеричні вигуки та зойки пошалілої буржуазної, націоналістичної пропаганди чує, як «місто розкидає залізні акорди рукою сміливою сталевих шляхів, коли рушили до центру розворушені народи» і «йшли натовпи пожарами до знайомої мети». Неясні ще були поетові навіть контури цієї знайомої масам мети. Вона була на стягах накреслена словами про Радянську владу й соціалізм. Ці віщі слова були глибше й правдивіше осмислені поетом, коли він 1919 року сів за писання своєї ревшфутпоєми «Тов. Сонце». Дужим маршем-маніфестом проголосив М. Семенко початок нового, куди досконалішого і дохідливішого за попередні, етап свого творчого й ідейного життя:

Розносить буря всесвітній пожар,
Хитаються будови, корчиться світ,
Там, де пройшли, вже немає хмар
І сходять червоні зорі над сутінками віт.
І блисне сліпуче сонце...

Сонце нової ери людської історії осяяло і для поета його подальшу путь, в яку він напружено й пильно вглядався кризь дим, попіл, чорні хмари вибухів гарматних снарядів громадянської війни:

Глибоко западають вибухи —
важких гармат не забудь.
І зворухнеться у серці глибоко
сонцевесняна путь.

Продовженням і ще більшим проясненням сонце-весняної путі для поета-урбаніста, який, власне, ні коли не міг зректися свого кровного хліборобського походження, своєї спорідненості з питомою землею полтавських піль і степів, стала наступна поема, його поезофільм — «Степ» (1919 рік). Вона позначені значно виразнішими рисами нового для Семенка реалістичного письма, глибшого і свідомішого розуміння тодішньої бурхливої сучасності. Поет бачить, як

Спалахнули панські економії
Загомніло по дворах і улицах,
Заревли корови на чужій соломі,
І хутір ніяк не притулиться, —

І заплутали, і заморочили універсалами,
І жовтими, і блакитними, —
Але проривались — «скільки не писали ми!»
З міста думки новітні.

Народ змиває з обличчя своїх степів нечисть і гетьманської реакції, і гайдамацької кривавої сваволі:

Виднішає, виднішає на степу,
Розпливаються тіні в тумані,
Покидає тавро ніч сліпу —
Сонце, сонце на світанні!

Поет оспівує це нове життя свого рідного степу і закликає побратимів-степовиків, що їх так добре знає ще з дитинства, ще з прабатьківської хати рідних Кибинців, до яких незмінно приїздить і повернувшись з Далекого Сходу, і в часи громадянської війни, і після перемоги Радянської влади. Він менше й менше відчуває конфліктність між своєю міською свідомістю і селянськими упередженнями. Він менше й менше протиставляє своє, закроєне на останню моду урбаністичне естетство суворій, але могутній дійсності, хоч мрії про якусь примарну Океанію, про фантастичні, вигадані, бо насправді малі й обмежені простори «прерії зор» — цикли віршів, написаних водночас зі славними поемами, — ще пробуджуються раптом у душі поета, ще водять його претензійно закрученими стежками кверофутуризму. Проте ці стежки, кінець кінцем, не збивають поета з обраної більшовицької дороги. Він працює як партійний пропагандист. Він стає спершу заступником, а з другого номера — головним редактором першого українського радянського тижневика «Мистецтво», який об'єднав значну кількість тих діячів української культури, що своєю життєвою позицією обрали позицію радянську.

1920 року Семенко разом з редакцією «Мистецтва» примушений покинути Київ перед короткочасною, ганебно для ворогів завершеною павалою білопольських дивізій та петлюрівських недобитків. Поезія його набуває в цей напружений час остаппіх боїв з контрреволюційними інтервентами та їхніми петлюрівськими і врангелівськими посіпаками гостроагітаційного, майже лозунгового характеру, бойової, наступальної, революційної спрямованості:

Хіба це не кожному ясно?

Хіба забракне червоного вогню?
Революція ще горить прекрасно,
Всміхаючись завтрашньому дню!

Завершився період громадянської війни. Почалися роки творчої відбудовної роботи. Роки, не позбавлені гострих конфліктів, процесів внутрішньої класової боротьби поряд з самовідданою працею трудящих мас, спрямованих партією до небувалих за своїми масштабами робіт по дорозі до соціалізму. Закипіло творче життя і на всіх ділянках літератури й мистецтва. Зчепилися в завзятій груповій боротьбі гуртки і об'єднання художньої інтелігенції) починаючи від представників не позбавленої застарілих поглядів та ілюзій групи «неокласиків» і «попутників» аж до того «лівого фронту» футуристів і конструктивістів, у якому головну роль лідера і речника почав відігравати Семенко. Його проповіді відмирання мистецтва, його «деструкції» стали основним гаслом заснованої ним «Асоціації панфутуристів», галасливо повторювались на численних літературних зборах і вечорах, на сторінках журналу «Семафор У майбутнє» (1922 рік). Семенко розвинув жваву діяльність щодо розвитку свого «Аспанфуту», поповнення його молодими кадрами. Великою мірою завдяки йому, завдяки його увазі й підтримці в літературу влились такі нові імена, як Ю. Яновський, О. Близько, І. Маловічко та й ім'я автора цих рядків. Впливу панфутуристичних проповідей не уникли й старші письменники (М. Терещенко, О. Слісаренко, Я. Савченко, В. Ярошенко). Семенко не шкодував часу й енергії на цю свою пропагандистсько-організаційну панфутуристичну діяльність, але сил вистачало й на поетичну творчість. Після «Поеми повстання», просякнутої мотивами самовихваляння і перебільшення свого значення в процесах побудови нової соціалістичної культури, з'являються цикли ліричних поезій, писаних то в Києві, то в Ризі (де він був як член делегації УРСР у справах підписання 1921 року мирного договору), то в Москві, де він працював у представництві УРСР. «Слава живим!» — проголошує в цих поезіях поет, бачачи перші плоди животворного народного труда на тому полі, на якому ще «багато лежить руїн». І знову славить він життєдайний вогонь, «рук наших всечистий племін». Він, «лірик океанів і континентів», захоплено вигукує:

О куле земна
куле земна
прекрасна ти й велика.

Це відчуття теми глобальної, всеземної, всеконтинентальної, посиленої надіями на світову міжнародну революцію, широко розвинулося в патетичних вигуках і напружених ритмах «Каблепоеми», що її поетична цінність дуже послаблена тією претензійною манірою, отим «новаторським винаходом» Семенка, що його він назвав «поезомалярством». «Винахід», вже раніше з'явлений у творчості російських кубофутуристів і французьких символістів, полягав у використанні поліграфічних

засобів, гри шрифтів, ускладненій верстці, що мусило посилити виразність поетичного змісту, його ефективність, а насправді розпорошувало увагу читача, відчуття змісту, сили і ритму слова. Мало не через піввіку сучасні поети буржуазного Заходу, західнонімецькі поети, теж «винайшли» подібний прийом публікацій своїх хаотичних, егоцентричних віршів, проте це не допомогло ані поетам, ані їхнім читачам. Та й Семенко в пізніших писаннях своїх не вдавався вже до «поезюмалярства».

Заснований ним 1927 року журнал «Нова генерація» пропагував, як міг, сучасне абстрактне й деформуюче мистецтво, намагаючись представити його як мистецтво передове, авангардне, повторюючи ті запевнення, які виголошують і сучасні буржуазні «авангардисти», видаючи свої швидкоминущі і малозначущі пошуки й винаходи за чинники мистецького прогресу. Це робив уже більше як піввіку тому на сторінках «Нової генерації» і М. Семенко. Правда, не все, вміщене в цьому журналі, втратило нині своє значення. Більша увага літературознавців до цього журналу, дослідження його змісту були б цінними, корисними і для сучасності.

Групові чвари поступово вщухали. М. Семенко більше й більше зрікався своїх егоцентричних вискоків і демагогічних наскоків. Поезія його набувала рис меншої надуманості й вигаданості, стаючи більше ширшою, більше реалістичною, більше дохідливою. Поет вступав у новий, вищий, досконаліший період свого мистецтва. Про це свідчать такі його жорстокі своєю правдивістю, майже натуралістичним письмом, зневагою до «заборонених», замовчуваних тем, проте сильні і діючі своїми трагічними інтонаціями, глибиною переживань, щирістю вірші, як-от поезії, вміщені в книзі «Зустріч трьох». Подорож 1929 року до передгітлерівського Берліна дала цикл поезій і поему «Німеччина». Ці твори М. Семенка вражають силою свого провісництва, своєю гострою зневагою до потворностей німецького фашизму, прояви якого вже виразно бачив і рішуче проклинав поет. Він бачив історичні процеси в Німеччині, які вели її до страшного, кривавого панування фашизму. Він бачив огнища, в яких палали вкинуті туди послідовниками Гітлера дорогі для людства книги, ненавидимі людоджерами і хижакими, що вже тоді плекали безумні мрії про світове панування, про перемоги «раси панів». Про чорний Берлін і червоний Берлін писав М. Семенко: «Чорний Берлін — спрут з безліччю в'юнких і пожадливих щупальців», але поет вірив, що настане час і «в чорний Берлін вступлять когорта стрункими лавами з червоними прапорами революційної перемоги». М. Семенкові не судилося побачити, як насправді червоний прапор революційної перемоги було внесено руками героїчпх сипів Радянської Вітчизни і піднесено над простреленими куполами берлінського рейхстагу. Проте в своїх передбаченнях радянського поета, озброєного прозірливим могуттям комуністичного світогляду, поет через три роки зазірав у дні, коли станеться те, чого не передбачали сучасні для Семенка володарі Німеччини:

крамарі й акційні компанії, власники й прикажчики, — не думайте, що все так спокійно, як здається зокола, знайте, що попадають висівки з дахів на тротуар і в тихих, суворих, чемних палацах буде повно диму...

Непохитною вірою в переможність пролетаріату, незламною впевненістю в крах людиноненависницького фашизму напоєно поезії, мало не передостанні в залишеній поетом спадщині, такій часом суперечливій, нерівній, хитливій, викривленій, але такій, особливо в останні періоди, глибоко відданій комуністичній правді. М. Семенко часто помилявся — і в своєму нехтуванні духовними цінностями минувшини, і в своїх егоцентричних вибриках, і в своїй недооцінці національного питання, розвитку національної культури, мистецтва, мови. Говорімо про ці помилки, розбираймося в їхньому походженні і спрямуванні, засуджуймо їх, але разом з каламутною водою не вихлюпуймо й тієї молоді, свіжої, здорової і чистої дитини, якою є справжня суть Семенкової поезії, її новаторство, її неповторний внесок до скарбниці української радянської літератури. В цьому внеску може бути й непослідовність, і несущільність, і кричуща протирічність, але є й розмах, і революційний пафос, і складна інтимна ліричність, що органічно виростає з того середовища української інтелігенції, яка ставала більше й більше урбаністичною, хоча і не втрачала своїх кровних, глибинних зв'язків з селом. Покоління Семенка виростало ще в умовах царської Росії, підпадаючи впливові занепадницької декадентської культури, що претендувала на вишуканість і новаторство. Ліпша, найбільш чутлива частина цієї інтелігенції, відчувши тлінність і безплідність своїх «модерністичних» уподобань, рішуче й широко сприйняла корінні зміни своєї долі, свого життя, своїх духовних прагнень, що їх принесла їм Жовтнева соціалістична революція. Вони стали на її шлях і пішли ним, часто настільки захопившись революційними змінами, гучними процесами повернення старих кумирів, переоцінкою звичних, усталених цінностей, що демагогічно обрушились і на цінності справжні, на явища життєво необхідні творчим процесам побудови нового суспільства, на незаперечні скарби, створені минулими поколіннями. Цими тенденціями були пронизані і декларації «Пролеткульту», і тодішні, запальні, хоча й скороминуші, заклики навіть таких прозорливих поетів, як В. Маяковський, як С. Чиковані в Грузії, Є. Чаренц у Вірменії. Речником подібних нападів на здобутки і традиції культури став на деякий час на Україні М. Семенко. Видно, якась історична закономірність у складних процесах становлення нової соціалістичної культури була притаманна мало не всім загонам зрушеної Жовтневим переворотом багатонаціональної інтелігенції молодого радянського суспільства. Володимир Ілліч Ленін ще 1920 року говорив про певірність, шкідливість для справи будівництва соціалізму подібних тенденцій. Усвідомлення цього допомогло і В. Маяковському, й іншим «спростовувачам», в тому числі й М. Семенкові, який, зростаючи як поет і мислитель, звільнявся, зрікався, відкидав багато з тих лівацьких культурницьких настанов, що їх галасливо був проголошував.

Це позначилось не тільки на його публіцистичній діяльності, але й на поетичній творчості, що позбавлялась індивідуалістичних, кверофутуристичних викрутасів, та й

наступної гололозунгової спрощеності, набираючись своєї власної, строгої і глибокої значущості, реалістичної правдивості і ясності, започаткованої ще десь «ревфутпоемами» 1919—1920 років, продовжуваної і за останнього періоду поетичного життя в таких циклах, як-от, скажімо, цикли поезій про побачену ним передгітлерівську Німеччину. Ці твори і досі не втратили своєї сили. Вони хвилюють, збагачують і серце, і свідомість читача.

Будьмо ж вдячні поетові, збагнімо його непростий, часом дуже трудний і рідко коли спокійно та вдумливо оцінюваний творчий шлях, переконаймося в тому, як віддано і щиро спрямовував його сам поет до вищої комуністичної мети, і гідно шануймо його ім'я, його сягання, його кращі поезії, вогонь яких не згас ні на різких подувах зневаги, ні в холоді забуття, вогонь, що тим паче не згасне і в майбутньому.

Микола Бажан